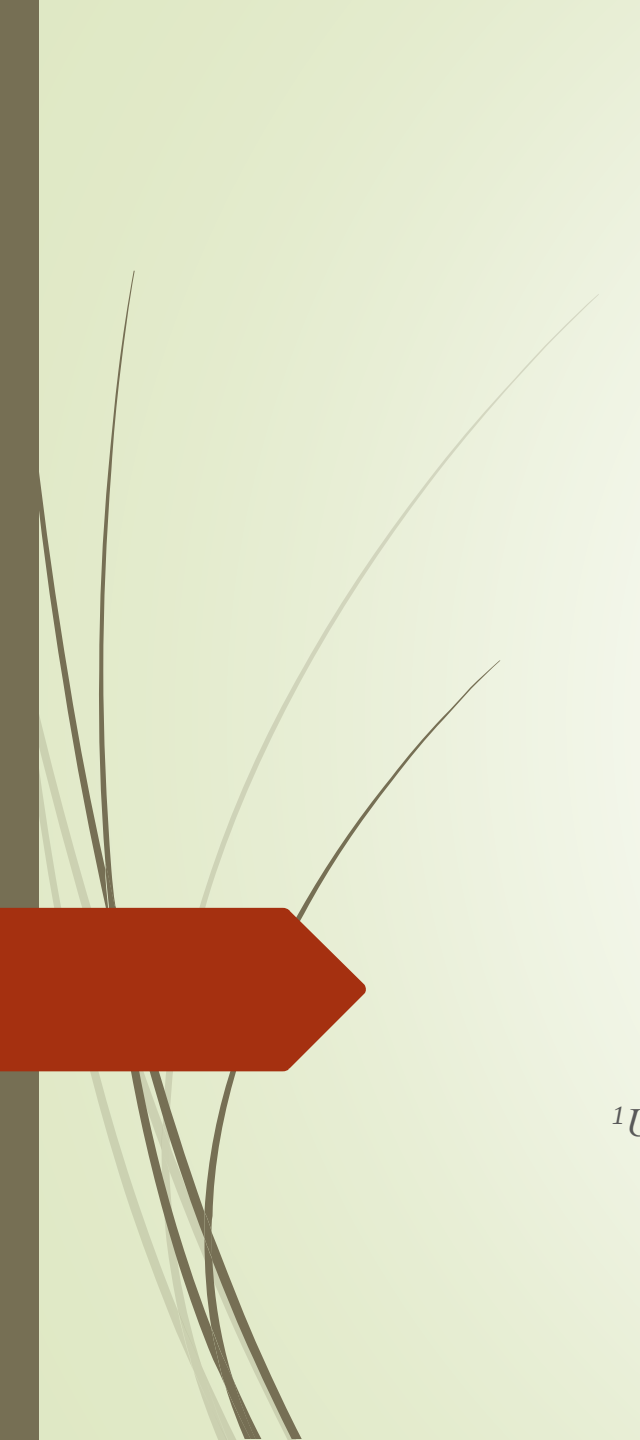

ELMÉLETI MEGFONTOLÁSOK A RADIOAKTÍVHULLADÉK-TÁROLÓK HOSSZÚ TÁVÚ HATÁSAINAK ÉRTÉKELÉSÉHEZ

PARAMETRIZÁLÁS -MÓDSZERTAN

Eged Katalin¹, Bóthi Zoltán², Budai Péter

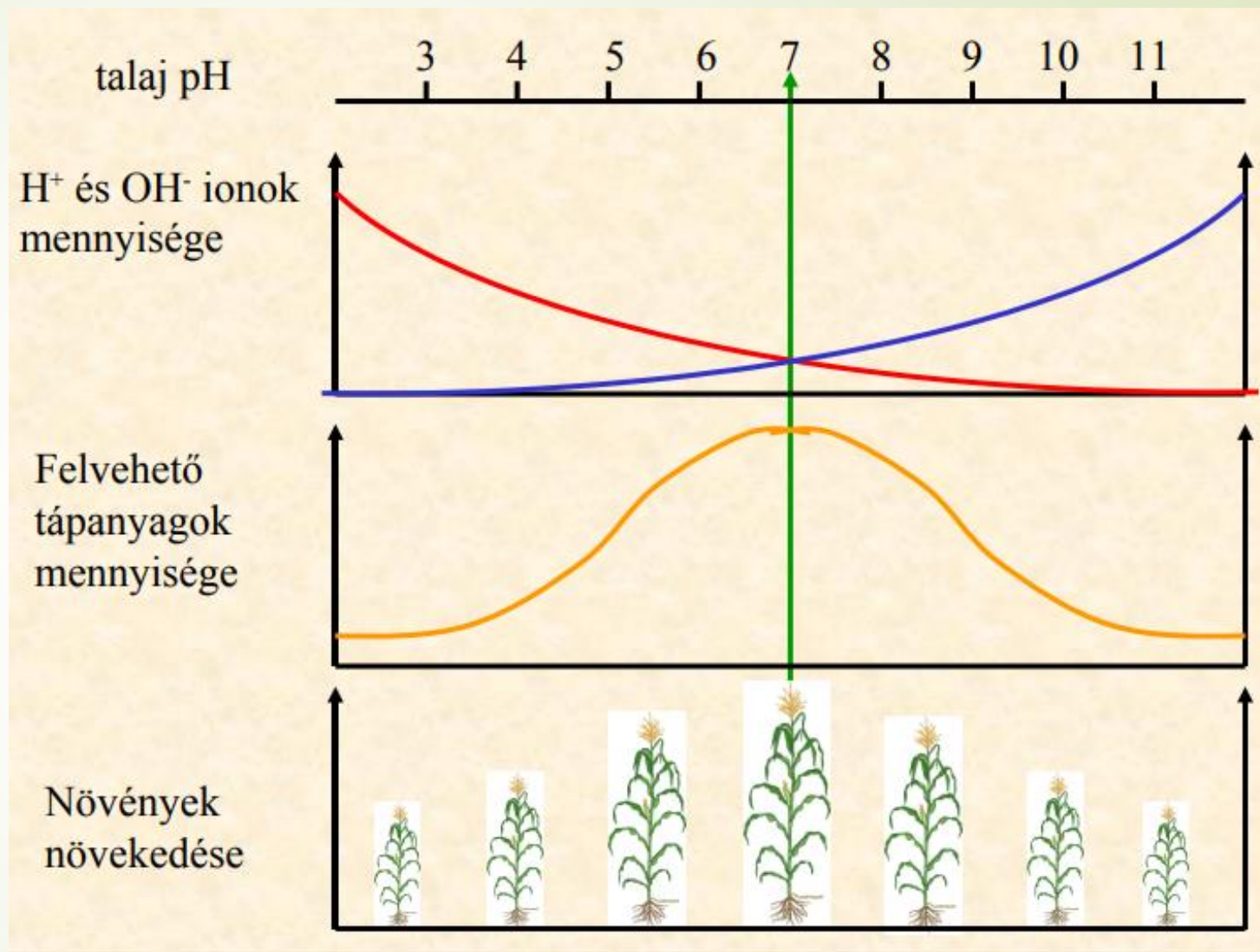
¹UniRad Kft, 8200 Veszprém, Kádár u 8., ²WSP Hungary Consulting Zrt., 1021 Budapest, Hűvösvölgy út 54.

Modellezés - paramatrizálás

Modellnév/fejlesztők	Módszer	Környezet	Adatbázis	Egyéb megjegyzés
ERICA TOOL	Dinamikus és egyensúlyi	Bioszféra: víz, szárazföld, levegő	FRIDERIKA (térítés ellenében hozzáférhető https://wiki.ceh.ac.uk/display/rpemain/Databases)	Tekintetbe veszi a tudományos, „stakeholder” és szociális tényezőket is. Kockázatanalízist számol.
RESRAD/ESRAD6KALRAD RESRAD BIOTA	Dinamikus és egyensúlyi	Bioszféra: víz, szárazföld, levegő	http://web.ead.anl.gov/resrad.documents/data	Stakeholder segítése költség-haszon elemzés Radon leányelem inhalációt is számol.
SADA Tennessee Universty	Dinamikus és egyensúlyi	Bioszféra: víz, szárazföld, levegő	http://www.sadaproject.net/index.htm	Radioaktív és általános környezeti kockázati modell. Költség-hatékonyságot számol a döntéstámogatásra.
ModelMaker	Dinamikus és egyensúlyi	Matematikai formában leírható, jelenség, környezet	Nincs	Nagyon flexibilis. Jellemzően rövid távú elemzésekre használatos.
GoldSim	Dinamikus és egyensúlyi	Geoszféra, Vízföldtan, Bioszféra: víz, szárazföld, levegő	GoldSim adatbázis, mely nemzetközi szakirodalomra épül, képes tekintetbe venni saját mérési adatokat, és analógiákat	Valószínűségi változók, Monte Carlo szimuláció, bizonytalanságok kezelése, kockázatszámítás

Talaj pH - kémhatás

- A talajok pH értéke függ a talajban zajló kémiai, biológiai folyamatoktól, a talajok összetételétől, és a mélységgel is változik. A legtöbb növény legszívesebben semleges, vagy enyhén savas talajban él (5-7,5).
- A savanyodás növekedésével ($\text{pH} < 5,5$) nagy mennyiségben Al^{3+} és Mn^{2+} ionok kerülnek a talajoldatba a kolloidok felületéről

Elemanalitikus analógia

► Mengyelejev féle periódusos rendszer

Mengyelejev periódusos rendszerében az elemek protonszámuk és elektronszerkezetük szerint vannak elrendezve. Ez az elrendezés jól szemlélteti az elemek periodikusan változó tulajdonságait, hiszen a kémiaailag hasonlóan viselkedő elemek azonos oszlopba kerülnek. Az izotópokat a periódusos rendszer nem különíti el, nem jelöli.

A természetben, így a geoszférában és a bioszférában az izotópok nem elemi állapotban, hanem ionos formában, vagy komplexekhez kötötten jelennek meg. Véleményünk szerint a Mengyelejev-féle periódusos rendszer nem használható megokolható módszerként a nem vagy kevésbé ismert izotópokra vonatkozó adatok becslésére.

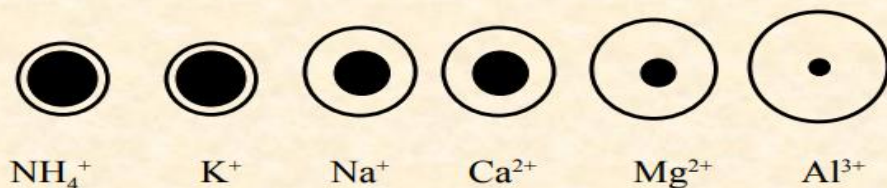

Ionméret

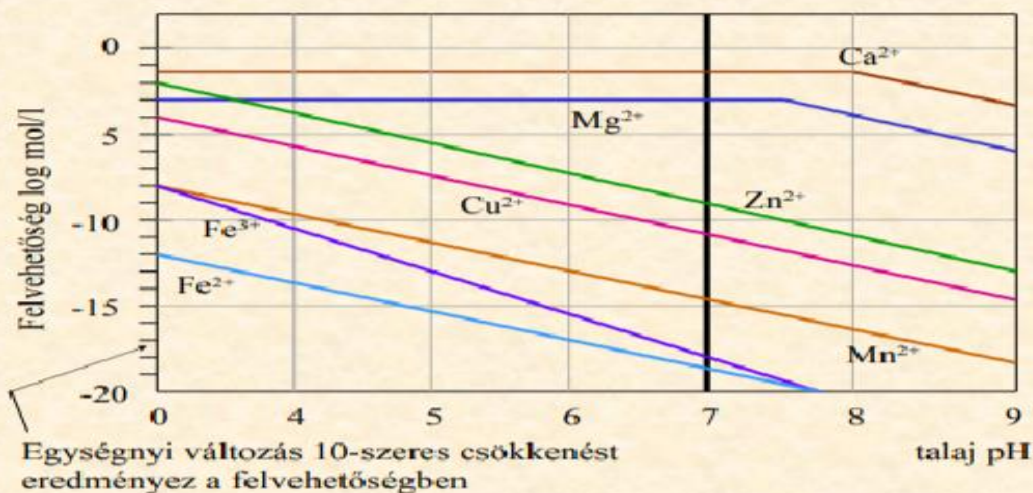
- Egy perióduson belül a rendszám növekedésével csökken az atomátmérő, az újonnan belépő s-elektronok behatoló pályára kerülnek, valamint a megnövekedett magtöltés a külső elektronhéj koncentrációját okozza.
- Az oszlopokban a méret a rendszámmal nő, a legkülső orbitálok azonos típusúak (pl.:alkálifémek: ns^1), és a rendszám növekedésével egyre több elektronhéj tartozik az atomhoz, a periódusok végén lévő nemesgázatomok mérete a legkisebb, a náluk eggyel nagyobb rendszámú alkálifémek utolsó elektronja a következő jóval nagyobb méretű héjra kerül így ezek atomsugara jelentősen nagyobbá válik.
- ERGO az ionméret befolyásolja az ion viselkedését.

Kationok

A talajban gyakori kationok méretének összehasonlítás

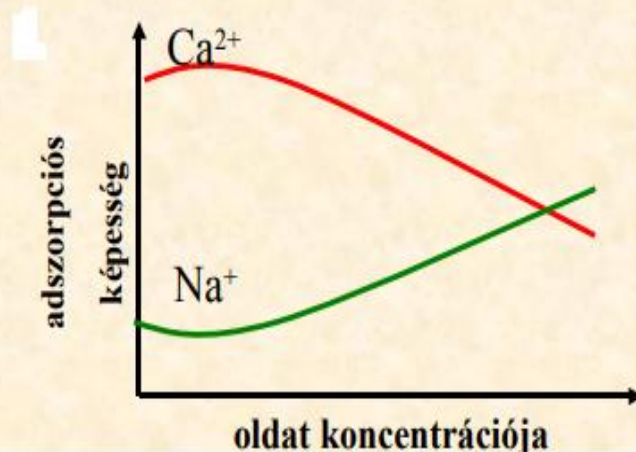
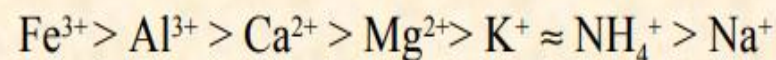

● nem hidratált ion   ⊙ hidratált ion

A kation megkötés és a kationcsere fontosabb törvényszerűségei

- Dinamikus egyensúly
- A nagyobb vegyértékű adszorpciós képessége nagyobb
- Egyforma vegyérték esetén a kevésbé hidratált kötődik jobban
- Liotróp sor

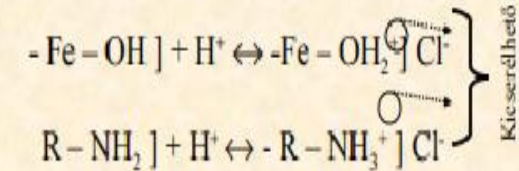

Anionok

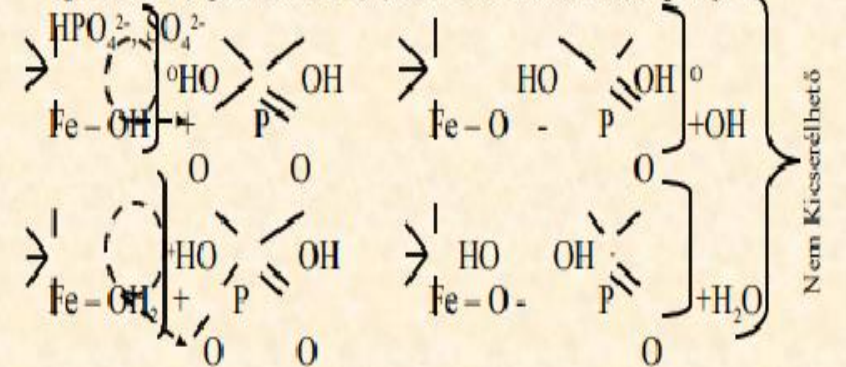
- Nem specifikus és specifikus kötődés lehetséges.
- A talajok a belekerülő anyagok hatását közömbösíteni és tompítani képesek, ezt nevezzük pufferképességnek. A sav/bázis pufferképesség függ a talaj kolloidtartalmától, a kolloidok minőségétől és a talaj kémhatásától. Az agyagban és humuszban gazdag talajok pufferképessége nagyobb, a gyengén humuszos homoktalajok pufferképessége a legkisebb

Anionadszorpció

- Nem specifikus (Columb erő) Cl^- , NO_3^-

- Specifikus (ligandumcsere) (szervetlen kolloidok) H_2PO_4^-

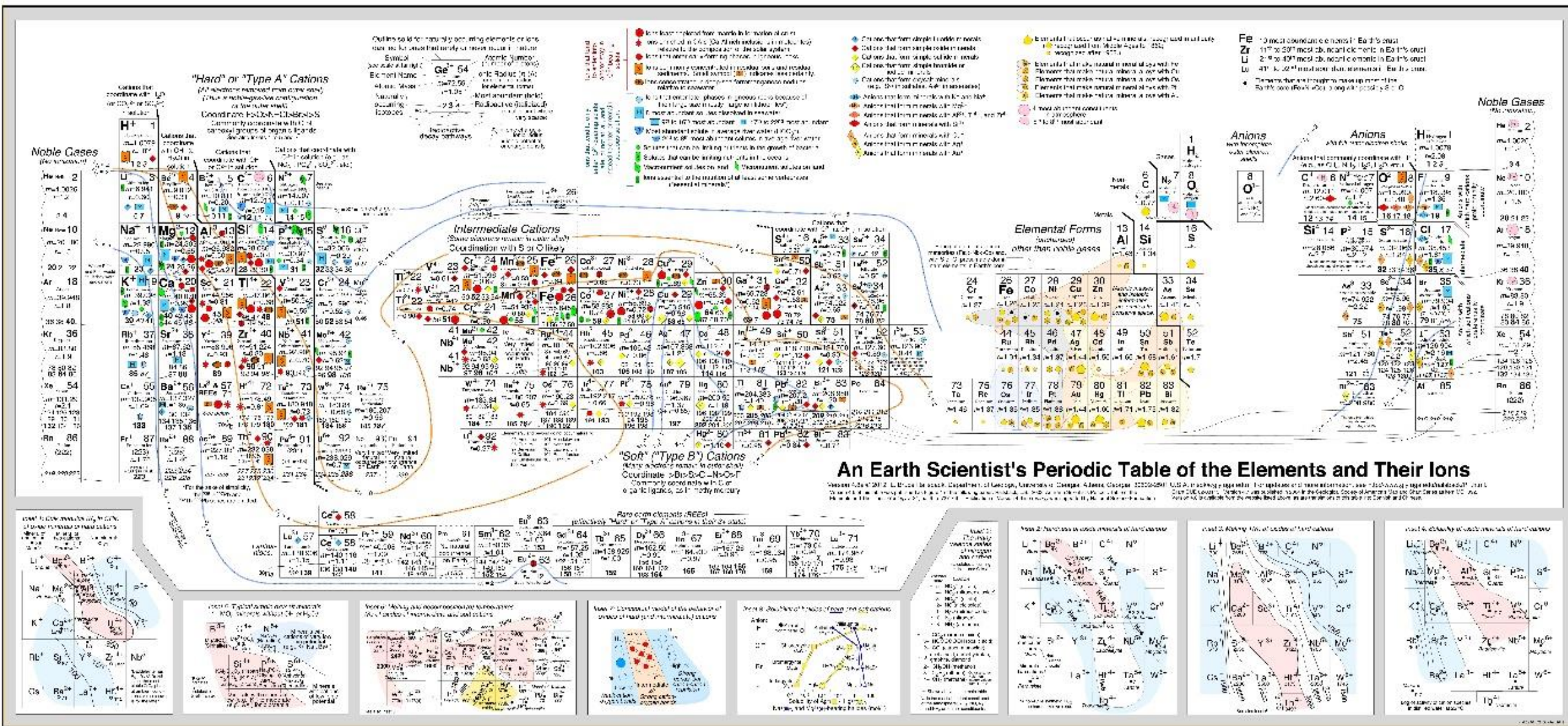

Nem Kicsérhető

Hidrogeokémiai analógia (HPT)

- Ezen megközelítés alapján először is meg kell határozni a jellemző geokémiai környezet, azon belül is az izotópok ionos formáját. Alapvetően az izotópok kationos vagy anionos formában jelenhetnek meg. Tehát az analógia alapja nem az elemek periódikusan változó tulajdonsága, hanem a különböző ionokhoz hasonló viselkedések összehasonlítása. A tárolón belül biztosan erősen redukzív, magas pH-jú (erősen lúgos) környezet lesz, viszont onnan a kijutó szennyezők a geoszférán keresztül valószínűleg egy gyengén redukatív és lúgos (mindkét vonatkozásban közel semleges) környezetben terjednek (mindezt elsősorban a velük együtt a tárolóból kibocsátott, cementes anyagok degradációjából származó kioldott anyagok okozzák). A felszín közelében (a mállott gránitban és a talajban) viszont minden bizonnyal oxidatív és semleges (sőt, esetleg a szerves és erdei talajok környezetében gyengén savas) környezet várható.
- A kategorizálás alapja az ionpotenciál számolása, vagyis a $Z \times r^{-1}$, ahol a Z az ion töltéssűrűsége, r az ion mérete. Két példát említve látható a számolás egyszerűségére:
- Ca^{2+} , $Z=2$ és $r=1$, $Z \times r^{-1} = 2$
- N^{5+} , $Z=5$ és $r=0,11$, $Z \times r^{-1} = 45$
- Az ionpotenciálok alapján a geológiai periódusos rendszer hasonlóságot vagy különbözőséget állapít meg az egyes izotópok között, nagyobb hasonlóságú kationok közelebb a kisebb hasonlóságúak távolabb vannak egymáshoz képest a táblázatban.

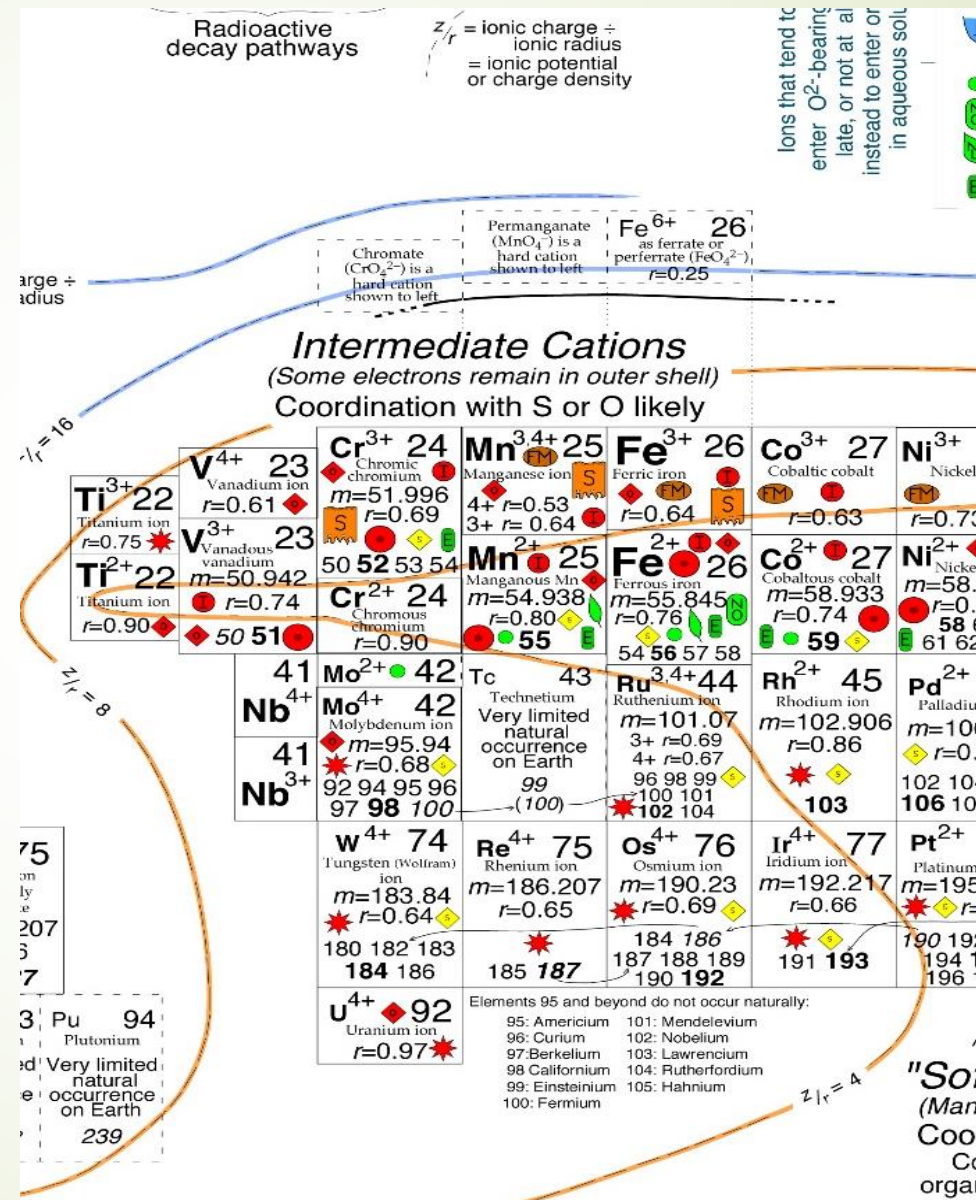
HPT

See also insets 1 to 5 and 7.

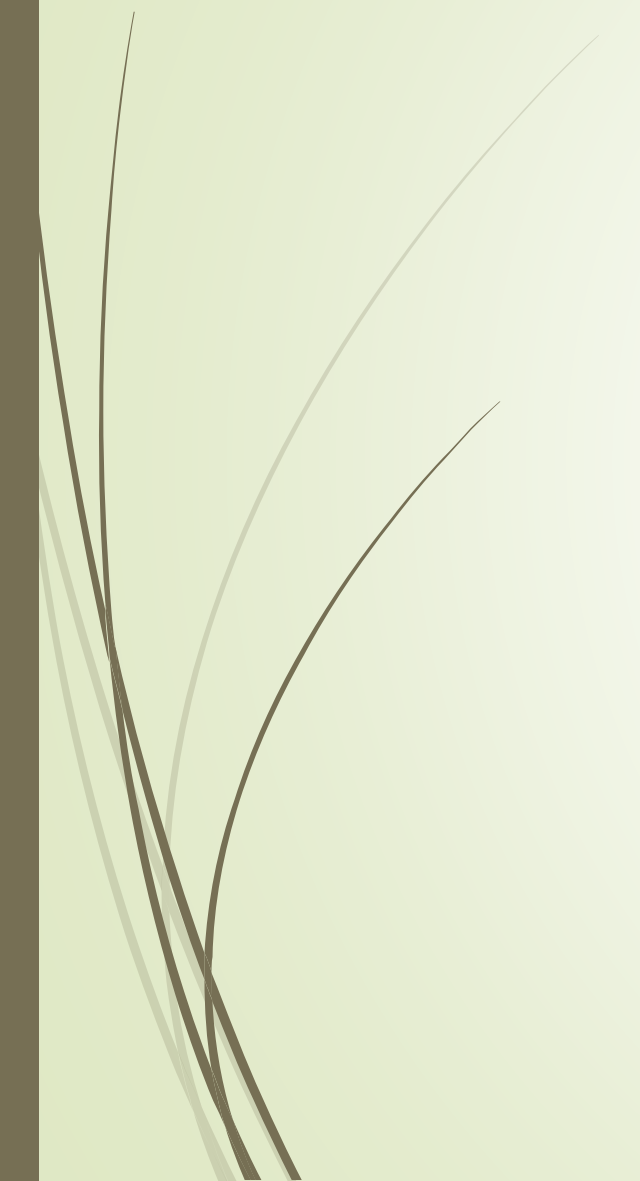
Coordinate with OH ⁻ (or H ₂ O) in solution		Cations that coordinate with OH ⁻ or O ²⁻ in solution		Cations that coordinate with O ²⁻ in solution (e.g., as NO ₃ ⁻ , PO ₄ ³⁻ , SO ₄ ²⁻ , etc.)	
S m=1.0079 r=10 ⁻⁵ 1 2 3					
Li⁺ 3 Lithium ion m=6.941 r=0.60 6 7	Be²⁺ 4 Beryllium ion m=9.012 r=0.31 9 10	B³⁺ 5 Boron as borate (B(OH) ₃ or B(OH) ₄ ⁻) m=10.811 r=0.20 10 11	C⁴⁺ 6 Carbon, as CO ₂ , bicarbonate (HCO ₃ ⁻) & carbonate (CO ₃ ²⁻) m=12.011 r=0.15 12 13 14	N⁵⁺ 7 Nitrogen as nitrate (NO ₃ ⁻) m=14.007 r=0.11 14 15	See also inset 9.
Na⁺ 11 Sodium ion m=22.990 r=0.95 23	Mg²⁺ 12 Magnesium ion m=24.305 r=0.65 24 25 26	Al³⁺ 13 Aluminum ion as Al ³⁺ or Al(OH) ₃ ⁻ m=26.982 r=0.50 26 27	Si⁴⁺ 14 as silicate (SiO ₄ ⁴⁻) or Si(OH) ₄ m=28.086 r=0.41 28 29 30	P⁵⁺ 15 Phosphorus as phosphate (PO ₄ ³⁻) and HPO ₄ ²⁻ m=30.974 r=0.34 31	S⁶⁺ 16 Sulfur as sulfate (SO ₄ ²⁻) or as perchlorate (ClO ₄ ⁻) m=32.066 r=0.29 32 33 34 36
K⁺ 19 Potassium ion m=39.098 r=1.33 39 40 41	Ca²⁺ 20 Calcium ion m=40.078 r=0.99 40 42 43 44 46 48	Sc³⁺ 21 Scandium ion m=44.956 r=0.81 45	Ti⁴⁺ 22 Titanic titanium m=47.867 r=0.68 46 47 48 49 50	V⁵⁺ 23 Vanadium ion e.g., as vanadate (VO ₄ ³⁻) m=50.942 r=0.59 50 51	Cr⁶⁺ 24 Chromium as chromate (CrO ₄ ²⁻) m=51.996 r=0.52 50 52 53 54
Rb⁺ 37 Rubidium ion m=85.468 r=1.48 85 87	Sr²⁺ 38 Strontium ion m=87.62 r=1.13 84 86 87 88	Y³⁺ 39 Yttrium ion m=88.906 r=0.93 89	Zr⁴⁺ 40 Zirconium ion m=91.224 r=0.80 90 91 92 94 96	Nb⁵⁺ 41 Niobium (or Columbium) ion m=92.906 r=0.70 92 94 96	Mo⁶⁺ 42 Molybdenum as molybdate m=95.94 r=0.62 92 94 95 97 96 98 100
Cs⁺ 55 Cesium ion m=132.905 r=1.69 133	Ba²⁺ 56 Barium ion m=137.327 r=1.35 130 132 134 135 136 137 138	La³⁺ & 57-REEs 71 See below 170 Yb	Hf⁴⁺ 72 Hafnium ion m=178.49 r=0.81 174 176 177 178 179 180	Ta⁵⁺ 73 Tantalum ion as tantalate m=180.948 r=0.73 180 181	W⁶⁺ 74 Tungsten (Wolfram) as tungstate m=183.84 r=0.68 180 182 183 184 186
Fr⁺ 87 Francium ion (223) r=1.76 very rare (<30 g in crust) 223	Ra²⁺ 88 Radium ion (226) r=1.40 223 224 226 228	Ac³⁺ 89 Actinium ion m=227.037 r=1.18 227 228	Th⁴⁺ 90 Thorium ion m=232.038 r=0.95 (+3 r=1.14) 227 228 230 231 232 234	Pa⁵⁺ 91 Protactinium ion (231) (+4 r=0.98) 231 234	U⁶⁺ 92 Uranium as uranyl (UO ₂ ²⁺) m=238.029 r=0.7 234 235 238
					Np 94 Neptunium Very limited natural occurrence on Earth 237

*For the sake of simplicity, the ²³⁵U-²⁰⁷Pb and ²³²Th-²⁰⁸Pb series are omitted.

Összegzés

- A természetben nem semleges elemek, hanem – az adott geokémiai környezetnek megfelelő – különböző oxidációs fokú ionok, komplexek jelennek meg. Azok viselkedését pedig elsősorban az ionpotenciáljuk (az oxidációs fokuk és ionrádiuszuk hányadosa) határozza meg.
- A tárolón belül minden bizonnyal erősen redukzív, magas pH-jú (erősen lúgos) környezet lesz, de az onnan származó szennyezett víz valószínűleg gyengén redukzív és lúgos (mindkét szempontból szinte semleges) környezetben migrál át a geoszférán. A felszín közelében (mállott gránitban és talajban) minden bizonnyal oxidatív és semleges (és talán gyengén savas) környezet várható.
- olyan, a kémiai elemek periódusos rendszerében egymástól aránylag távol lévő elemek radionuklidjaira tudtunk paramétereket meghatározni, mint pl. a Ti^{4+} – Zr^{4+} – Th^{4+} – Pa^{5+} – U^{4+} – Nb^{3+} – Nb^{4+} – Mo^{4+} és Tc, amelyek mindegyike a átmeneti kationok közé tartozik, ionpotenciáljuk pedig 4 és 8 között változik.
- A módszer újszerű, ezen a tudományterületen még nem publikált, megokolhatóbb megközelítés, mint a világban eddig használt MPR.

➡ Köszönöm a figyelmet